

تحلیل محتوای جامعه شناختی - روان شناختی

وصیت‌نامه‌های شهدای استان گیلان

محقق: عزیزالله علیزاده

(کارشناس ارشد جامعه‌شناسی - دبیر آموزش و پرورش)

۱. بیان مسأله

فرهنگ ایثار و شهادت در کلام معصومین علیهم‌السلام، نشأت گرفته از کلام وحی می‌باشد و شهادت، بالاترین عمل نیک و برترین نوع مرگ و شریف‌ترین آن‌هاست. پیامبر صلی‌الله علیه و آله و سلم در مورد شرافت و کرامت شهادت فرمودند: «فوق کل ذی برّ، حتّی یقتل الرجل فی سبیل‌الله؛ فإذا قتل الرجل فی سبیل‌الله، فلیس فوقه برّ» (مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۰: ۷). بالاتر از هر عمل نیکی، باز عمل نیکوی دیگری وجود دارد؛ مگر شهادت در راه خدا، که وقتی فرد در راه خدا شهید می‌شود، بالاتر از آن دیگر نیکی وجود ندارد.

حضرت علی علیه‌السلام نیز در مورد کرامت شهیدان فرمودند: «انّ اکرم‌الموت القتل والذی نفس ابن ابیطالب بیده لألف ضربه بالسیف أهون علیّ من میته علی‌الفراس فی غیر طاعة‌الله» یعنی: گرامی‌ترین مرگ، کشته‌شدن (در راه خدا) است؛ قسم به کسی که جان پسر ابوطالب در دست اوست هزار ضربه‌ی شمشیر برایم راحت‌تر از مرگ در بستر در غیر اطاعت خداست. برای عارفان و عاشقانی چون امام علی علیه‌السلام هزار بار شمشیر خوردن، از مرگ در بستر راحت‌تر و شیرین‌تر است. این مقایسه‌ای است بین شهادت و مرگ عادی.

بنابراین، در دین اسلام، توجه به ایثار و شهادت، در شکل جهاد در راه خدا، به عنوان فروع دین به حساب می‌آید که یکی ارزش‌های الهی است. این عمل دینی، در جریان پیروزی انقلاب اسلامی و به دنبال آن هشت سال دفاع مقدس، به شکل نوینی، ارزشمندی خاصی پیدا نمود؛ به طوری که ایثارگری و شهادت، یکی از عوامل پایداری و شکل‌گیری انقلاب اسلامی و هم‌چنین مقاومت در برابر هشت سال جنگ تحمیلی بود.

بر این اساس، پژوهش حاضر، به تحلیل محتوای جامعه‌شناختی و روان‌شناختی وصایای شهدای گیلان می‌پردازد. ضرورت انجام این کار در این است که نخست ما وام‌دار ایثار و گذشت شهداییم و دیگر این که از این طریق وضع مطلوب فرهنگی از نظر شهدا مشخص و در نهایت این که ویژگی‌های فرهنگ ایثار و شهادت از منظر کسانی که به خلق این فرهنگ همت گماشتند شناخته می‌شود.

درواقع، یکی از اساسی‌ترین وظایف بنیاد شهید و امور ایثارگران به طور اخص و خرده نظام فرهنگی جامعه به طور اعم، شناخت و معرفی فرهنگ ایثار و شهادت است. به طور طبیعی، برای شناخت وضع موجود و همین‌طور وضع مطلوب فرهنگی جامعه و حتی راه‌های رسیدن به وضع مطلوب، بررسی نظر شهدا که صاحبان اصلی این نوع تفکرند، لازم و ضروری است و البته یکی از اصلی‌ترین راه‌های شناخت تفکر شهدا، بررسی و تحلیل وصیت‌نامه‌های آنان است.

اهداف خاص پژوهش حاضر عبارت است از:

۱. آرایه‌ی تحلیل توصیفی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی از وصیت‌نامه‌های شهدا؛ این تحلیل توصیفی در سطوح کمی و عینی و ذهنی و انتظاری؛ یعنی، انتظاری که شهدا از خانواده، مردم و مسؤولین دارند، صورت خواهد گرفت تا توالی‌های منظمی در آنها پیدا شود. در این خصوص ۲۱ پرسش اصلی در بخش جامعه‌شناختی و ۱۳۰ متغیر در نه‌خوشه در بخش روان‌شناختی جزو اصلی‌ترین پرسش‌های پژوهش هستند.

۲. متبلور و برجسته ساختن محورهای اصلی تأکیدشده در وصیت‌نامه‌های شهدا

۳. تهیهی مدل عملکردی از خطوط اصلی اندیشه‌ی شهدا، از طریق وصیت‌نامه‌ها و تلفیق این بینش‌ها با یک‌دیگر برای تعیین فلسفه، مکتب، نوع آرمانی یا ایدئولوژی مورد نظرشان

۲. ادبیات نظری

در بخش جامعه شناختی پژوهش حاضر از نظریه نودوستانه امیل دورکیم فرانسوی استفاده شده است. به نظر دورکیم هر گاه همبستگی فرد و گروه شدت پیدا نماید فرد حاضر می‌شود از فردیت خود بگذرد و هستی خود را فدای مصالح اجتماعی نماید. این در حالی است که مذهب نیز در ایران از فرهنگ ایثار و شهادت حمایت معنوی می‌نماید. همچنین در بخش روان شناسی نیز از نظریه معنای زندگی ویکتور امیل فرانکل نظریه خوشبینی کارورو شایر و نظریه معنویت استفاده شده است.

۳. روش تحقیق

روش مطالعه‌ی حاضر تحلیل محتوا می‌باشد. «تحلیل محتوا عبارت است از طبقه‌بندی عنصرهای متن: کلمه‌ها، جمله‌ها، پاراگراف‌ها، مضمون‌ها و...» (دوورژه، ۱۳۶۲: ۱۲۲). «به نظر ماینتر، تحلیل محتوا آن است که بتوان براساس آن، خصوصیات زبانی یک متن را به‌طور واقع‌بینانه یا عینی و سیستماتیک شناخت و از آن‌ها نیز استنتاج‌هایی درباره‌ی مسایل غیرزبانی؛ یعنی، درباره‌ی خصوصیات فردی و اجتماعی نویسنده و نظرات و گرایش‌های وی نمود.» (رفیع‌پور، ۱۳۸۲: ۱۰۹). «به عقیده‌ی برلسون، تحلیل محتوا نوعی تکنیک پژوهش است که برای توصیف عینی، منظم و تا آن‌جا که ممکن است کمی محتوای ارتباطات با هدف نهایی تفسیر داده‌ها به‌کار می‌رود.» (ساروخانی، ج ۱: ۲۹۱). به نظر هولستی «تحلیل محتوا، به هر نوع فنی اطلاق می‌شود که در راه استنتاج منظم و عینی ویژگی‌های خاص یک متن به‌کار می‌آید.» (هولستی: ۶۰). سیلبرمن، کروگر و برلسون معتقدند: «منظور از متن یا محتوا، کلیه‌ی ساخت‌ها از علایم گوناگون است که از طریق آن ارتباط برقرار می‌شود.» (رفیع‌پور، ۱۳۸۲: ۱۰۹). سیلبرمن و کروگر ادامه داده‌اند: «اهمیت تکنیک تحلیل محتوا بالأخص در آن است که این تحلیل می‌تواند بی‌رابطه با زمان و مکان در مورد محتواها و منابع که در زمان‌های گذشته یا در فرهنگ‌های دیگر تولید شده‌اند، به‌کار گرفته شود و از آن طریق، اطلاعات پرارزشی

حتی درباره‌ی جوامع و فرهنگ‌های دیگر که مطالعه‌ی مستقیم آن‌ها میسر نیست، به‌دست آورد. از طرف دیگر، با این تکنیک، می‌توان بدون هزینه‌ی زیاد مالی و زمانی، به خصوصیات روانی و اجتماعی افراد، پی برد.» (رفیع‌پور، ۱۳۸۲: ۱۰۹).

«مزیت این تکنیک در چند چیز است: اولاً، با این تکنیک می‌توان برداشت به نسبت واقع‌بینانه‌ای از یک متن، پیام یا یک شخص به‌دست آورد. ثانیاً، می‌توان متون مختلف در زمان گذشته را بررسی نمود و به خصوصیات اجتماعی فرهنگی آن زمان پی برد. ثالثاً، در شرایطی که افراد قابل دسترسی نیستند، می‌توان خصوصیات شخصیتی آن‌ها را به‌طور دقیق مطالعه نمود.» (رفیع‌پور، ۱۳۸۲: ۱۴۳). بنابراین در این پژوهش از روش تحلیل محتوا بهره و برای گردآوری داده‌ها نیز از ابزار پرسشنامه معکوس برده خواهد شد. با توجه به این که استان گیلان، ۷۳۰۸ شهید دارد و تاکنون ۱۶۰۸ وصیت‌نامه از این شهدا گردآوری شده است، بنا به نظر بنیاد استان، کل جامعه‌ی آماری وصیت‌نامه‌ها - به‌صورت تمام‌شمار - به‌عنوان نمونه‌ی آماری تعیین شد.

برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز، از تکنیک «پرسش‌نامه‌ی معکوس» استفاده شده است. برای سنجش اعتبار پرسش‌نامه، از روش «اعتبار صوری» استفاده شد. برای این کار، پرسش‌های طراحی شده به سه استاد دانشگاه، پنج کارشناس ارشد و چندین کارشناس رشته‌های جامعه‌شناسی و روان‌شناسی ارایه شد. پرسش‌نامه‌ی نهایی، بعد از اعمال نظر اصلاحی آنان، آماده‌ی گردآوری اطلاعات گردید.

بعد از آموزش همکاران گردآورنده‌ی اطلاعات، داده‌های مورد نیاز، براساس سؤالات پرسش‌نامه‌ی پژوهش استخراج شد. آن‌گاه اطلاعات استخراج‌شده، کدگذاری و در مجموع ۲ میلیون و ۸۶۷ هزار و شصت و چهار کد در برنامه‌ی SPSS وارد رایانه شد و در نهایت، اطلاعات وارد شده، در قالب جدولی استخراج شد.

۴. یافته‌های پژوهش

بخش اول - مشخصات فردی:

۱. دامنه‌ی تغییرات سال تولد شهدا، از سال ۱۳۰۹ تا ۱۳۵۳ یعنی ۴۴ سن متغیر است و مُد آن سال ۱۳۴۴ می‌باشد.

۲. محل تولد شهدا، از تمام شهرستان‌های شانزده‌گانه‌ی استان گیلان است.

۳. وضع تحصیل شهدا، از بی‌سواد تا دانشگاهی و همین‌طور حوزوی متغیر بود.

۴. شهدا، قبل از شهادت، در بخش‌های مختلف دولتی، خصوصی یا به تحصیل مشغول بوده‌اند.

۵. ۷۸/۱۷٪ شهدا مجرد و مابقی متأهل بودند.

۶. ۴۵/۹۰٪ شهدا از سوی بسیج و مابقی نیز از سوی سایر یگان‌ها به جبهه‌ها اعزام شده بودند.

۷. دامنه‌ی تغییرات سال شهادت شهدا از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۰، یعنی بین ۲۳ سال متغیر است و مُد آن سال ۱۳۶۵ می‌باشد.

۸. ۴۵/۴۰٪ شهدا در خوزستان و مابقی در سایر استان‌ها به شهادت رسیده‌اند.

۹. محل دفن شهدا، در تمام شهرستان‌های شانزده‌گانه استان گیلان می‌باشد.

۱۰. دامنه‌ی تغییرات سن شهدا از ۱۴ تا ۵۵ سالگی؛ یعنی، ۴۱ سال متغیر است.

۱۱. دامنه‌ی تغییرات تعداد صفحات وصیت‌نامه‌ها از یک تا یازده صفحه متغیر است و میانگین هر وصیت‌نامه ۱/۹۳ صفحه

می‌باشد.

۱۲. دامنه‌ی تغییرات، تعداد سطرهای وصیت‌نامه‌ها از ۳ تا ۲۷۴ سطر متغیر است و میانگین هر وصیت‌نامه ۳۵/۵۷ سطر می‌باشد.

بخش دوم: یافته‌های جامعه‌شناختی

۱. در آغاز وصیت‌نامه‌ها از ۹۱ نام خدا استفاده شده است. ۴۴/۷۲٪ شهدا از عبارت «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» بهره برده‌اند.

۲. در مجموع، ۱۴۲۰ آیه از قرآن توسط ۸۰/۸۵٪ از شهدا استفاده شده است که آیه‌ی شریفه‌ی «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي

سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ»^۱، بیش‌ترین فراوانی را به خود اختصاص داده است.

^۱. آل عمران: ۱۶۹

۳. به ۱۰۱ نفر ۴۶۱۶ بار سلام و درود فرستاده شده است. ۵۳/۵۵٪ از شهدا به «حضرت امام خمینی(ره)» - بیش از هر شخص دیگر - سلام و درود فرستاده‌اند.
۴. ۳۰/۱۰٪ از شهدا، در وصیت‌نامه‌های خود، به‌طور مستقیم با ۱۴ مؤلفه‌ی متفاوت، اعتقاد خود را به «بازگشت به‌سوی خدا» اظهار نموده‌اند.
۵. ۱۲۳ نوع سفارش در ۱۵۲۳۸ مورد ذکر شده است. «شاد نکردن دشمن»، «طلب حلالیت» و «پیرو امام‌بودن» از جمله مهم‌ترین این سفارش‌هاست.
۶. به ۳۴ مورد، ۶۸۷۱ بار سفارش شده است که بیش از همه به «خانواده» و در درون خانواده نیز بیش از همه به «مادر» سفارش شده است. در ردیف‌های بعدی نام «مردم»، «نهادهای انقلابی» و «مسئولین» به‌چشم می‌خورد.
۷. نام ۱۴ ائمه، ۲۵۳۰ بار و نام ۴۳ نفر از اهل بیت، ۱۴۵۱ بار در وصیت‌نامه‌ها تکرار شده است که بیش‌ترین فراوانی مربوط به نام «حضرت امام حسین(ع)» می‌باشد.
۸. ۹۰ ویژگی در ۲۱۶۳ مورد برای ائمه‌ی اطهار و اهل‌بیت علیهم‌السلام ذکر شده است که بیش‌ترین آن‌ها عبارتند از: «الگو بودن»، «بت‌شکنی»، «منجی بودن» و «شهادت‌طلبی»
۹. ۳۷ ویژگی در ۷۹۰ مورد برای انقلاب اسلامی ذکر شده است که عناوین «حرکت اسلامی»، «مبارز»، «آگاهی‌بخش» و «شهید‌پرور» بیش‌ترین فراوانی را دارند.
۱۰. نام ۲۵ نفر از مسئولین، ۱۶۴۴ بار ذکر شده است که بیش‌ترین فراوانی مربوط به نام «حضرت امام‌خمینی(ره)» می‌باشد. گفتنی است که ۸۲/۴۲٪ از شهدا، در وصیت‌نامه‌های خود از نام امام استفاده کرده‌اند.
۱۱. ۹۳ ویژگی در ۴۰۸۲ مورد برای مسئولین ذکر شده است که توجه و بیان ویژگی‌های امام به‌عنوان «رهبر‌کبیر» و «امام امت» بیش‌ترین فراوانی را دارد.

۱۲. در ۲۱۲۷ مورد، به ۷۲ ویژگی برای مردم اشاره شده است که بیشترین فراوانی مربوط می‌شود به ویژگی‌های «شهیدپروری»، «حزب‌الله» و «مسلمان بودن».
۱۳. ۳۷ هدف در ۴۰۳۶ مورد برای رفتن به جبهه ذکر شده که بیش از همه به «اجرای احکام اسلامی»، «اطاعت از خدا» و «پیروی از ائمه‌ی اطهار علیهم‌السلام» اشاره شده است.
۱۴. ۵۲ آرزوی شهدا در ۳۳۳۱ مورد ذکر شده که بیش از همه به آرزوی «شهادت»، «پیروزی انقلاب» و «طلب حلالیت» توجه شده است.
۱۵. ۳۲ موضوع قابل افتخار در ۱۲۹۹ مورد از سوی شهدا ذکر شده که بیش از همه به موضوعات «ماورایی، معنوی و آخروی» و به‌خصوص به «شهادت در راه خدا» افتخار شده است.
۱۶. در توصیف شهید و شهادت، ۷۹ عبارت ۵۴۶۳ بار ذکر شده است. در این موارد «سعادت الهی»، «وارستگی» و «ایشانگری در راه امام و انقلاب» بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.
۱۷. ۳۶ راه در ۲۵۰۲ به‌عنوان مسیر حرکت شهدا ذکر شده است. در این مورد «راه آرمان‌های معنوی و آخروی» با ۱۹۴۴ بار، ۷۷٪ فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده است و «راه خدا»، «دین اسلام» و «عاشورای حسینی» از مهم‌ترین این راه‌ها ذکر شده‌اند.
۱۸. ۳۱ ویژگی در ۸۳۵ مورد در تعریف شهدا از زندگی ذکر شده است. در مجموع ۶۵/۸۷٪ از شهدا، زندگی این‌جهانی را «فانی و محل گذر (ابزار گمراهی)» ذکر نموده‌اند.
۱۹. شهدا، ۹۵ ویژگی را در ۸۶۳۵ مورد در وصف خود بیان داشته‌اند که عبارت «بنده‌ی حقیر و ناقابل و نالایق و گناه‌کار بی‌ارزش خدا»، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است.

۲۰. نام ۴۷ شخص، گروه و کشور در ۱۶۸۲ مورد به‌عنوان دشمن ذکر شده که نام امریکا، سازمان مجاهدین خلق (منافقین) و صدام حسین، بیش از بقیه است. ۶۶/۸۳٪ از این دشمنان، خارجی می‌باشند.

۲۱. ۶۷ ویژگی در ۳۴۱۷ مورد به‌عنوان ویژگی‌های دشمن ذکر شده است. در این توصیف، بیش از هر چیز، دشمن را «کافر، مشرک، ملحد، بی‌خدا، از خدا بی‌خبر و بت‌پرست» دانسته‌اند.

۲۲. از ۳۰ نفر یا مرکز در ۱۱۰۳ مورد تشکر و قدردانی شده است که نام اعضای خانواده، مسؤولین و ایثارگران، بیش از همه ذکر شده است. در گروه خانوادگی، مادر؛ از بین مسؤولین، حضرت امام خمینی(ره) و از بین ایثارگران، نام شهدا بیش از بقیه به‌چشم می‌خورد.

۲۳. برای ۷۶ مورد، ۲۷۳۹ بار دعا شده است. دعا «به جان امام»، «طلب بخشش»، «شکست دشمن»، «آرزوی شهادت و سلامتی خانواده» از مهم‌ترین این موارد می‌باشند.

بخش سوم: یافته‌های روان‌شناختی:

در مجموع، ۲۰ واژه‌ای که بیش‌ترین فراوانی را به‌خود اختصاص داده‌اند، عبارتند از: امام، خدا، شهادت، دشمن، راه، الله، شهدا، هدف، مردم، (امام) خمینی(ره)، انقلاب، قرآن، الهی، اسلام، امام حسین(ع)، خانواده، امام زمان(عج)، افتخار، مادر، شهید. در هر یک از خوشه‌ها نیز وضع چنین است:

خوشه‌ی اول؛ راه و مسیر زندگی - واژه‌های: راه، انتخاب و امتحان

خوشه‌ی دوم؛ جمهوری اسلامی ایران - واژه‌های: مردم، (امام) خمینی(ره) و انقلاب

خوشه‌ی سوم؛ ائمه‌ی اطهارعلیهم‌السلام - واژه‌های: امام، امام حسین(ع) و امام زمان(عج)

خوشه‌ی چهارم؛ دین و مذهب - واژه‌های: خدا، شهادت و الله

خوشه‌ی پنجم؛ صفات الهی - واژه‌های: حق، جانبازی و توفیق

خوشه‌ی ششم؛ هیجان‌های مثبت - واژه‌های: هدف، دعا و شادی

خوشه‌ی هفتم؛ هیجان‌های منفی - واژه‌های: گریه، ترس و خشم

خوشه‌ی هشتم؛ جنگ‌آوری - واژه‌های: دشمن، پیروزی و کافر

خوشه‌ی نهم؛ زندگی و مرگ - واژه‌های: افتخار، مرگ و زندگی

بیش‌ترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

۱۴. نتیجه‌گیری

نکات ذیل، از مهم‌ترین محورهای استخراج‌شده از جداول گزارش پژوهش حاضر می‌باشد:

۱. استفاده‌ی ۸۰/۸۵ درصد شهدا از آیات قرآن، با محوریت زنده‌بودن شهدا و جهاد در راه خدا

۲. اعتقاد به بازگشت به‌سوی خدا و رسیدن امانت به صاحب آن

۳. سلام و درود فرستادن ۵۳/۵۵ درصد از شهدا به حضرت امام خمینی(ره)

۴. سفارش ۵۹/۳۳ درصد از شهدا به شاد نکردن دشمن

۵. ذکر نام حضرت امام حسین علیه‌السلام توسط ۵۶/۶۷ درصد از شهدا بیش از سایر شخصیت‌ها

۶. ذکر نام حضرت امام خمینی(ره) به‌عنوان مسؤول انقلاب اسلامی توسط ۸۴/۲۷ درصد شهدا

۷. شرعی دانستن انقلاب اسلامی به‌عنوان حرکتی اسلامی

۸. معرفی «شهیدپرور» به‌عنوان مهم‌ترین ویژگی مردم

۹. معرفی مهم‌ترین هدف با عنوان «کسب رضای خدا و شهادت و جانبازی برای لقاءالله»

۱۰. معرفی مهم‌ترین آرزو با عنوان «شهادت، توفیق و دیدار خدا»

۱۱. معرفی «شهادت در راه لقاءالله» به‌عنوان مهم‌ترین افتخار

۱۲. شهادت را توفیق و سعادت الهی دانستن

۱۳. مسیر حرکت خود را، راه خدا و قرب الهی دانستن

۱۴. زندگی این جهانی را فانی و ابزار گمراهی دانستن

۱۵. خود را به‌عنوان بنده‌ی نالایق خدا معرفی کردن

۱۶. معرفی امریکا، منافقین و صدام حسین، به‌عنوان مهم‌ترین دشمنان

۱۷. مهم‌ترین ویژگی دشمن را کافر، مشرک، بی‌خدا دانستن

۱۸. بیش از همه، به جان امام دعا کردن و آرزوی طول عمر برای رهبری

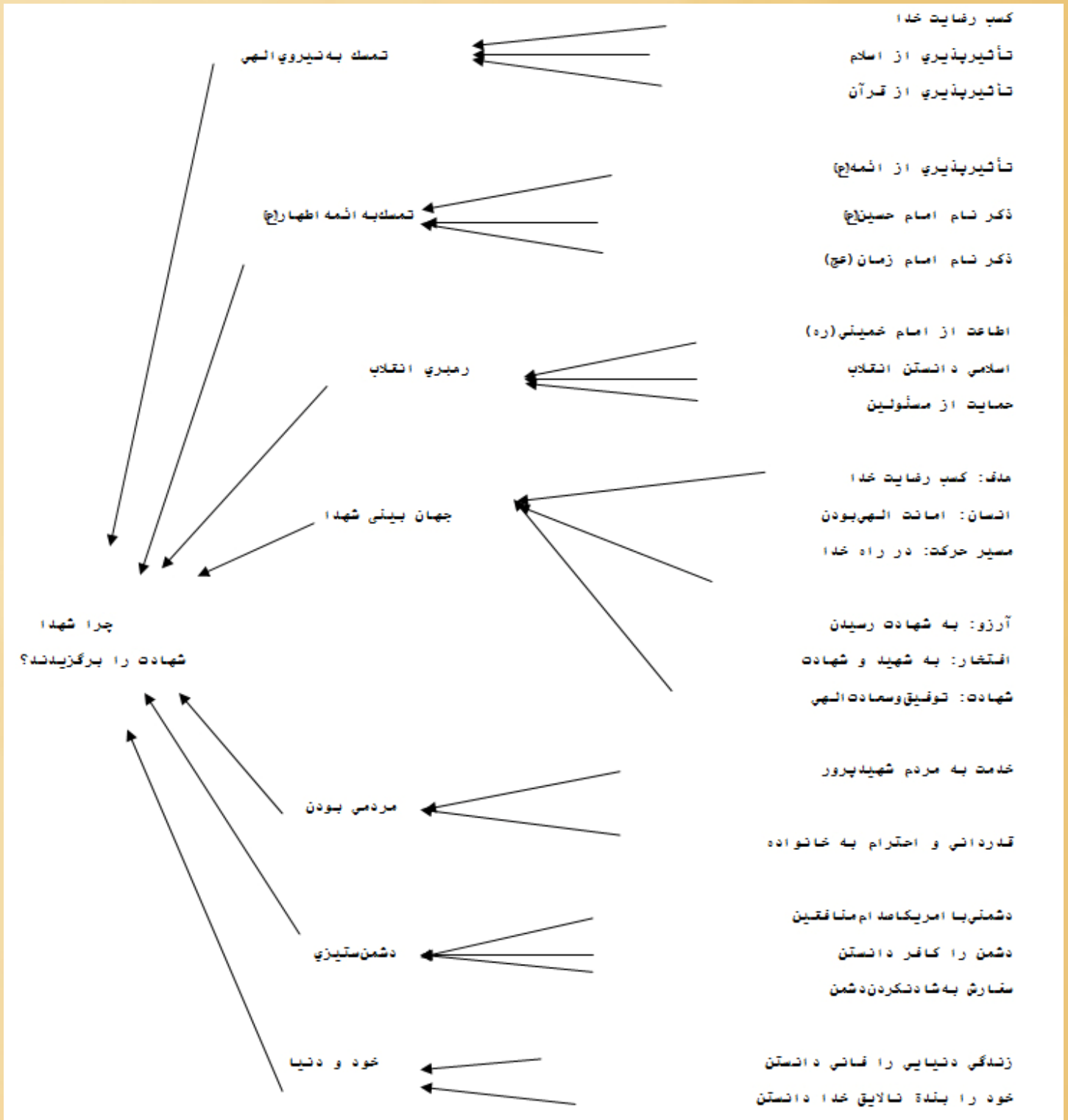
و همچنین کاربرد بالای واژه‌های ذیل در وصیت‌نامه‌های شهدا:

امام، ۱۰۵۲۰ بار؛ خدا، ۸۷۰۲ بار؛ شهادت، ۸۶۳۱ بار؛ دشمن، ۷۶۸۰ بار؛ راه، ۶۹۷۲ بار؛ الله، ۴۸۸۰ بار؛ شهید، ۴۳۶۰ بار؛ هدف، ۴۰۸۲ بار؛ مردم، ۳۷۷۳ بار؛ امام خمینی(ره)، ۳۵۵۶ بار؛ انقلاب، ۳۴۳۴ بار؛ قرآن، ۳۳۱۶ بار؛ الهی، ۲۹۴۳ بار؛ اسلام، ۲۸۴۰ بار؛ امام حسین(ع)، ۲۷۶۰ بار؛ خانواده، ۲۶۴۶ بار؛ امام زمان(عج)، ۲۴۹۸ بار؛ افتخار، ۲۴۲۵ بار؛ مادر، ۲۳۰۴ بار؛ شهید، ۲۲۸۷ بار؛ دعا، ۲۲۸۵ بار؛ رهبر، ۲۱۹۹ بار؛ پدر، ۲۰۰۱ بار؛ دفاع، ۱۸۹۹ بار؛ حلال، ۱۶۵۰ بار و راضی، ۱۶۲۹ بار.

توجه به نکات فوق، واقعیاتی را بیان می‌کند که این پژوهش به دنبال آن بوده است. از سویی، در سراسر گزارش این پژوهش، به‌هیچ‌وجه قصد قلم‌فرسایی نیست و از سوی دیگر، وضوح مطالب آن قدر زیاد است که نیازی به تفسیر بیش‌تر نیست. این که تفکر

شهادت چه بود و چرا شهدا حاضر شدند از جان و مال خویش بگذرند و برای کسب رضای خدا به شهادت برسند، کاملاً در عبارت فوق هویدا است. اهم مطالب فوق در نمودار صفحه‌ی بعد نمایش داده شده است:

فهرست منابع

الف- منابع فارسی

۱. آزاد ارمکی، تقی (۱۳۷۳)؛ نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: سروش.
۲. استونز، راب (۱۳۸۱)؛ متفکران بزرگ جامعه‌شناسی، چ ۲، ترجمه‌ی مهرداد میردامادی، تهران: مرکز.
۳. اوپنهایم، ا.ان (۱۳۷۵)؛ طرح پرسش‌نامه و سنجش نگرش‌ها، چ ۲، ترجمه‌ی مرضیه کریم‌نیا، مشهد: مؤسسه‌ی چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.
۴. باردن، لورنس (۱۳۷۴)؛ تحلیل محتوا، ترجمه‌ی ملیحه آشتیانی و محمد یمنی دوزی سرخابی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۵. توسلی، غلام‌عباس (۱۳۷۰)؛ نظریه‌های جامعه‌شناسی، چ ۲، تهران: سمت.
۶. خمینی، روح‌الله (امام) (۱۳۶۹)؛ رساله‌ی توضیح المسائل، چ ۶، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۷. دوچ، مورتون (۱۳۷۴)؛ نظریه‌ها در روان‌شناسی اجتماعی- روبرت م. کراوس، ترجمه‌ی مرتضی کُتبی، تهران: مؤسسه‌ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۸. دورکیم، امیل (۱۳۷۸)؛ خودکشی، ترجمه‌ی نادر سالارزاده امیری، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۹. _____ (۱۳۸۳)؛ صور بنیانی حیات دینی، ترجمه‌ی باقر پرهام، تهران: مرکز.
۱۰. دوورژه، موریس (۱۳۶۲)؛ روش‌های علوم اجتماعی، ترجمه‌ی خسرو اسدی، تهران: امیرکبیر.
۱۱. ذاکر، صدیقه (۱۳۸۶)؛ آرای فرانکل، هایدگر و مطهری در توصیف حقیقت انسان، فصلنامه فلسفه و کلام اسلامی، ش ۲۸ و ۲۹.
۱۲. رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۲)؛ تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: شرکت سهامی انتشار.

۱۳. _____ (۱۳۷۰)؛ کندوکاوها و پنداشته‌ها، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۱۴. کورتز، نورمن (۱۳۸۳)؛ مقدمه‌ای بر آمار در علوم اجتماعی، چ ۳. ترجمه‌ی حبیب‌الله تیموری، تهران: نشر نی.
۱۵. ساروخانی، باقر (۱۳۸۱)؛ روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و نشر دیدار.
۱۶. علیزاده، عزیزالله (۱۳۸۵)؛ بررسی عوامل تأثیرگذار بر کاهش روحیه‌ی ایثار و شهادت از نظر مردم استان گیلان در سال‌های ۱۳۸۴-۵، بی‌جا: بنیاد شهید و امور ایثارگران استان گیلان.
۱۷. _____ (۱۳۷۶)؛ یاد یاران (شناخت، ویژگی‌ها، تأثیر بر فرهنگ و روش‌های زنده‌نگه‌داشتن یاد سرداران دفاع مقدس کرج)، طرح پژوهشی: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان تهران.
۱۸. _____ (۱۳۷۶)؛ شناخت، ویژگی‌ها، تأثیر بر فرهنگ و روش‌های زنده‌نگه‌داشتن یاد سرداران دفاع مقدس (تهران): طرح پژوهشی: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان تهران.
۱۹. فرانکل، ویکتور امیل (۱۳۶۸)؛ انسان در جست‌وجوی معنی، چ ۴، ترجمه‌ی نهضت صالحیان و مهین میلانی، تهران: ویس.
۲۰. _____ (۱۳۷۱)؛ فریاد ناشنیده برای معنی، ترجمه‌ی علی علوی‌نیا و مصطفی تبریزی، تهران: یادآوران.
۲۱. _____ (۱۳۷۲)؛ پزشک و روح، چ ۳، ترجمه‌ی فرخ سیف‌نژاد، تهران: درسا.
۲۲. _____ (۱۳۷۵)؛ خدا در ناخودآگاه، ترجمه‌ی ابراهیم یزدی، تهران: مؤسسه‌ی فرهنگی رسا.
۲۳. فهیمی، سیدمهدی و محسن مهرآبادی (۱۳۸۱)؛ شهادت‌نامه، تهران: فرهنگ گستر.
۲۴. کریپندورف، کلوس (۱۳۷۸)؛ تحلیل محتوا: مبانی روش‌شناسی، ترجمه‌ی هوشنگ نایبی، تهران: روش.
۲۵. کلانتری، خلیل (۱۳۸۲)؛ پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی و اقتصادی با استفاده از نرم‌افزار *SPSS*، تهران:

۲۶. کوزر، لوئیس (۱۳۸۴)؛ نظریه‌ی تقابل اجتماعی، ترجمه‌ی عبدالرضا نوّاح، اهواز: رَسِش.

۲۷. محمدپور، احمدرضا(بی‌تا)؛ ویکتور امیل فرانکل (فرادیدی بر روان‌شناسی و روان‌درمانی وجودی)، تهران: دانژه.

۲۸. معین، محمد (۱۳۸۲)؛ فرهنگ فارسی (یک‌جلدی)، چ ۲، به‌اهتمام عزیزالله علیزاده، تهران: فردوس.

۲۹. نگهبان، علیرضا (۱۳۸۲)؛ راهنمای روش تحقیق به‌کمک پرسش‌نامه SPSS ۱۱,۰، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی شعبه‌ی واحد تهران.

۳۰. وصیت‌نامه‌های شهدای استان گیلان، گیلان: بنیاد شهید و امور ایثارگران استان گیلان.

۳۱. هولستی، آل - آر. (۱۳۸۰)؛ تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی، چ ۲، ترجمه‌ی نادر سالارزاده امیری، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

ب - منابع خارجی

۳۲ - Bandura, A. (۱۹۹۷); *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.

۳۳ - Carver, C.S. & Scheier, M.F. (۱۹۹۸); *On the self-regulation of behavior*. New York: Cambridge University Press.

۳۴ - Carver, C.S. et al (۲۰۰۰); *How important is the perception of personal control? Studies of early stage breast cancer patients*. *Personality and Social Psychology Bulletin*, ۲۶, ۱۳۹-۱۵۰.

۳۵ - Carver, C.S. et al (۱۹۹۳); *How coping mediates the effect of optimism on distress: A study of women with early stage breast cancer*. *Journal of Personality and Social Psychology*, ۶۵, ۳۷۵-۳۹۰.

۳۶ - Chidester, D.(۱۹۹۲); *Religion in Public Education: Policy Options for a New South Africa*, University of Cape Town, Institute for Comparative Religion in Southern Africa.

۳۷ - Cousine, E. (۱۹۸۶); *World Spirituality: An Encyclopedia History of the Religious Quest*. New York, Crossroad, ۱۹۸۵ / - London, Routledge & Kegan Paul Durpe, L. and Saliers, D.E. (۱۹۸۹), (*Christian Spirituality: Post Reformation and Modern*, London, SCM.

۳۸ - Eliade, M. (۱۹۸۷); *The Encyclopedia of Religion*, ۱۶ vols, New York, Mc.millan/ LONDON, Collier Macmillan.

۳۹ - Frankl, V.E. (۱۹۶۳); (I. Lasch, Trans.) *Man's Search for Meaning: An Introduction to Logo therapy*. New York: Washington Square Press. (Earlier title, ۱۹۵۹: *From Death-Camp to Existentialism*. Originally Published in ۱۹۴۶ as *EinPsychology erlebt das Konzentrationslager*).

۴۰ - Frankl, V.E. (۱۹۷۵); *The Unconscious God: Psychotherapy and Theology*. New York: Simon and Schuster. (Originally Published in ۱۹۴۸ as *Der unbewusste Gott*. Republished in ۱۹۹۷ as *Man's Search for Ultimate Meaning*.)

۴۱ - Fox, M. (۱۹۹۱); *Creation Spirituality: Liberating Gifts for the Peoples of the Earth*, San Francisco, Harper San Francisco.

۴۲ - Hummond, J. (۱۹۹۰); *New Methods in RE Teaching: An Experimental Approach*, Harlow, Oliver & Boyd.

۴۳ - Jones, C. et al(۱۹۸۶); *The Study of Spirituality*, LONDON, SPCK.

۴۴ - King, U. (۱۹۸۹); *The Spirit of One Earth: Reflections on Teilhard de Chardin and Global Spirituality*, New York, Paragon House.

- ۴۵ - King, U. (۱۹۹۶); *Spirit of fire: The Life and Vision of Teilhard de Chardin*, Maryknoll, Orbis.
- ۴۶ - Mahney, W.K. (۱۹۸۷); *The Encyclopedia of Religion*, New York, Macmillan /London, Collier Macmillan.
- ۴۷ - Murphy, P.E. et al(۲۰۰۰); *The relation of religious belief and Practices, depression, and hopelessness in persons with clinical depression. Journal of Consulting and Clinical Psychology*, ۶۸, ۱۱۰۲-۱۱۰۶.
- ۴۸ - Nasr, S.H. (۱۹۸۷); *Islamic Spirituality: Foundation*, London, Routledge & Kegan Paul.
- ۴۹ - Plaskew, J. and Christ, C.P. (۱۹۸۹); *Weaving the Visions: New Patterns in Feminist Spirituality*, San Francisco, Harper & ROW.
- ۵۰ - Principe, W. (۱۹۸۳); *Studies in Religion / Sciences Religieuses*.
- ۵۱ - Scheier, M.F. et al(۲۰۰۱); *Optimism, Pessimism, and Psychological Well-being*. In E.C. Chang (Ed.), *Optimism and Pessimism: Implications for theory, research, and Practice* (pp. ۱۸۹-۲۱۶). Washington DC: American Psychological Association.
- ۵۲ - Scottish Churches Council (۱۹۷۷); *Working Party Report on c Spirituality*, Dunblane, Scottish Churches House.
- ۵۳ - Sheldreck, P. (۱۹۹۱); *Spirituality and History: Questions of Interpretation and Method*, New York, Crossroad, ۱۹۹۲ / London, SPCK.
- ۵۴ - Smitters, S.W. (۱۸۷۰); *c Spiritual Guide*, in M. Eliade, ed. *The Encyclopedia of Religion*, New York, Macmillan / London, Collierb Macmillan.

- ۵۵ - Snyder, C.R. (۱۹۹۴); *The Psychology of hope: You can get there from here*. New York: Free Press.
- ۵۶ - Snyder, C.R. et al (۱۹۹۱); *The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope*. *Journal of Personality and Social Psychology*, ۶۰, ۵۷۰-۵۸۵.
- ۵۷ - Spretnick, C. (۱۹۸۲); *The Politics of Women s Spirituality: Essays in the Rise of Spiritual Power within the Feminist Movement*, New York, Anchor Press /Doubleday.
- ۵۸ - Stanton, A.L. & Snider, P.R. (۱۹۹۳); *Coping with breast cancer diagnosis: A Prospective study*. *Health Psychology*, ۱۲, ۱۶-۲۳.
- ۵۹ - Thompson, S.C. (۲۰۰۲). *The role of Personal control in adaptive functioning*. In R. Snyder & S.J. Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology* (pp.۲۰۲-۲۱۳) New York: Oxford University Press.
- ۶۰ - Umanskey, E.M. and Ashton, D. (۱۹۹۲); *Four Centuries of Jewish Spirituality*, Boston: Beacon Press.
- ۶۱ - Underhill, E. (۱۹۹۳); *The Spiritual Life: Great Spiritual Truths for Everyday Life*, Oxford, One world.
- ۶۲ - Viller, M. et al (۱۹۳۷); *Dictionnaire de Spiritualite', ascetique et mystique et histoire*, Paris, BEAUCHESNE.